

ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТУАЛІЗАЦІЇ СТРАХУ В РОМАНІ ОЛЕНИ ЗВИЧАЙНОЇ

Горболіс Лариса Михайлівна,

доктор філологічних наук,
професор кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0003-4775-622X
Researcher ID: AAD-3345-2022

У статті на матеріалі малодослідженого у сучасному літературознавстві роману у двох частинах «Страх» української письменниці Олени Звичайної з'ясовуються особливості художньої реалізації страху на різних рівнях організації літературного тексту. Страх репрезентований на паратекстуальній позиції роману, виконує сюжетотворчу функцію (стимулює вчинки героїв, рухає сюжет, формує внутрішню динаміку та структуру роману), організовує загальну настроєвість та ідейну наповненість твору за допомогою відповідних звукових і кольорових маркерів, фізіологічних індикаторів, тілесних проявів тощо; це структурний елемент художнього мислення авторки, що бере активну участь у формуванні стилістичної специфіки твору, виконує екзистенційно-характеротворчу функцію – змальовує героїв у межових ситуаціях, складних періодах життя, у моменти себе-пізнання, у процесі розв'язання внутрішніх і зовнішніх конфліктів. Страх – психологічний стан головних героїв (Марусі Ромашико, Павла Мещерського), другорядних (Орися, Іваниха та інші), колективу працівників і всього суспільства.

Страх – інструмент тоталітарної системи для упокорення людей, нівелювання їхньої національної і професійної ідентичності, замовчування трагічних сторінок історії України. У романі представлено державу як складну систему з постійним і багаторівневим контролем (куди потрапляють контролери і контрольовані) на всіх ділянках життєдіяльності українців. Образ Бруха, що його письменниця порівнює з драконом, утілює пекельну більшовицьку машину, яка нещадно нищить людину. Постійний страх для Марусі Ромашико та Павла Мещерського стає поштовхом до осмислення свого внутрішнього потенціалу, пошуку шляхів боротьби, скерованої за захист своєї гідності. Авторка пропонує «рецепт» спротиву тоталітарній системі, акцентуючи на складній внутрішній роботі героїв над собою та зовнішніх виявах протесту. Роман «Страх» Олени Звичайної не лише правдиво розповідає про жахи тоталітарної системи, а й декларує ідею спротиву.

Ключові слова: роман, страх, національна ідентичність, тоталітаризм, образ, літературний герой, Олена Звичайна.

Horbolis Larysa. Peculiarities of the textualization of fear in Olena Zvychnayna's novel

This article examines the specifics of the artistic representation of fear at various levels of literary text organization, focusing on the two-part novel "Fear" by the Ukrainian writer Olena Zvychnayna – a work that remains understudied in contemporary literary criticism. Fear is represented at the paratextual position of the novel, where it performs a plot-forming function by stimulating the characters' actions, driving the plot, and shaping the internal dynamics and structure of the work. It establishes the overall mood and ideological content of the novel through appropriate auditory and color markers, physiological indicators, and bodily manifestations. In addition, it acts as a structural element of the author's artistic thinking, actively shaping the stylistic specificity of the work. It also performs an existential and character-building function by depicting the characters in boundary situations, difficult periods of life, moments of self-discovery, and during the resolution of internal and external conflicts. Fear is shown as the psychological state of both the main characters (Marusia Romashko, Pavlo Meshchersky) and secondary ones (Orysia, Ivanykha, and others), as well as the workforce and society as a whole.

Fear acts as a tool of the totalitarian system used to subjugate people, erase their national and professional identity, and silence the tragic pages of Ukrainian history. The novel portrays the state as a complex system of constant, multi-layered control (trapping both controllers and the controlled) across all spheres of Ukrainian life. The image of Brukh, whom the writer compares to a dragon, embodies the infernal Bolshevik machine that ruthlessly destroys human lives. For Marusia Romashko and Pavlo Meshchersky, constant fear prompts them to understand their inner potential and search for ways to fight to protect their dignity. The author offers a "recipe" for resisting the totalitarian system, emphasizing the characters' complex inner work on themselves and the external manifestations of protest. Olena Zvychnayna's novel "Fear" not only truthfully depicts the horrors of the totalitarian system but also declares the very idea of resistance.

Key words: novel, fear, national identity, totalitarianism, image, literary character, Olena Zvychnayna.

Вступ. Українська література в усі періоди свого розвитку активно висвітлювала суспільні кризи й катаклізми, роль людини в історії України. Твори письменників діаспори – важлива складова українського культурно-мистецького простору – порушували важливі питання життя українців. Письменники були вільні від соцреалістичного канону, мали можливість правдиво (почасти з автобіографічним компонентом) відтворити етапи свого життя, відчуте й пережите, розкрити руйнівну силу тоталітаризму.

У творах Олени Звичайної (у житті – Дельгівська-Джувль) різногранно й багатоаспектно постає Україна 20–50 років ХХ століття. Роман «Страх» (1977–1958) у двох частинах відтворює період найжорстокішого терору в Україні – добу сталінських репресій 1930-х років. Авторка присвячує твір своєму чоловікові Михайлові Млаковому: «Роз'єдані в 1937 році його арештом і засланням до найтяжчих таборів невольничої праці на Колимі, відмежовані одне від одного ґратами, багнетами та віддаллю, що

вимірювалася 14.000 кілометрів, ми обоє дружно, уперто й відважно перепливали через криваве море Єжовщини. Перепливали, не раз потопавши, і лише чудом переплили...» [1, с. 3]. Емоційні структури роману підсилені енергетикою авторки, яка на собі відчула жорстокість радянської системи. Гомодієгетична нарація підтримує емоційний «формат» роману, підвищує ступінь довіри читача до описаних подій.

Матеріали та методи. Проблемно-змістовий огляд твору, характеристику героїв представлено в працях Л. Білик [2], Г. Ващенка [3]. Окремим аспектам роману «Страх» присвячені нечисленні праці науковців: вияви трагедійності концепту «любов» в умовах тоталітарної екзистенції совєтської доби висвітлено у статті В. Супруна [4]; психологічний феномен страху як складової радянської повсякденності та його вплив на формування ідентичності радянської людини досліджено у праці Л. Демської-Будзуляк [5]; особливості формування та функціонування тоталітарної системи з'ясовано у статті О. Бойка [6]. Проте концептуальний підхід до осмислення страху в романі Олени Звичайної ще не застосований. Слушно наголосити, що від початку ХХІ століття у науковому просторі активізуються праці [7; 8; 9; 10 та інші], що вивчають різні аспекти художнього освоєння страху в українському письменстві. Наше дослідження доповнить літературознавчий дискурс із цього корпусу проблем, употужнить теоретико-методологічну базу для студій на подібну тематику, сприятиме виробленню стратегії інтерпретації літературних творів про злочини радянського режиму.

Актуальність нашого дослідження полягає в тому, щоб доповнити загальну картину про стильові особливості та проблемно-тематичний діапазон корпусу творів українських письменників про тоталітарний режим у підсовєтській Україні. Маловивчений у сучасному літературознавстві роман «Страх» Олени Звичайної разом із творами В. Винниченка, Івана Багряного, У. Самчука, В. Барки, Юрія Клєна та ін. змальовує людину в ситуації несвободи, страху, фокусує увагу на проблемі вибору, сенсу життя, неможливості самореалізації.

Мета статті – дослідити страх як активну структуру у формуванні художніх смислів, характерів, сюжету в романі «Страх» Олени Звичайної. *Завдання статті* – з'ясувати функціональність страху на різних рівнях організації літературного тексту.

Методи дослідження. Для осмислення особливостей художнього зображення реалій доби застосовано культурно-історичний метод; герменевтичний метод сприяв потлумаченню ключових аспектів тексту на різних рівнях його структурування; біографічний метод допоміг обґрунтувати авторську позицію, художньо реалізовану в емоційних структурах, ідейній зорієнтованості роману; принципи рецептивної естетики сприяли виявленню й прочитанню важливих для тлумачення твору підтекстових складових.

Результати дослідження. Заявлений на паратекстуальній площині страх масштабно оприявлюється у всьому тексті: рухає розвиток сюжету, усутнює події, координує проблематику й конфлікт (внутрішній і зов-

нішний, міжособистісний, між людиною і державою, яка пропагує тоталітарну ідеологію), бере участь у формуванні світоглядних орієнтирів головних і другорядних героїв. Страх позиціонується у творі не лише як індивідуально-психологічний стан (наприклад, Марусі Ромашко, Павла Мещерського, Іванихи), але і як колективний досвід, адже у творі представлено велику кількість героїв – різних за віком, статтю, соціальним статусом та родом занять, які живуть у постійному страху. Страхом охоплено все суспільство, констатує Олена Звичайна. Це надійний інструмент у тоталітарній державі, який «виховує» людину без думок, мрій, бажань, ідентичності, нещадно ламаючи людські долі.

Олена Звичайна детально відтворює страшну більшовицьку дійсність: постійний контроль над людиною скрізь – вдома, на роботі, на вулиці, в театрі; контролюють думки, вчинки, талант, почуття, дозвілля: «Бдітьність, бдітьність і ще раз бдітьність!» [11, с. 36]. На перший погляд, усіх героїв твору можна поділити на дві групи: ті, хто контролює, і ті, кого контролюють. Проте, як засвідчує роман, ті, хто контролюють, також має над собою недремне око владних структур, бо «Ким би ви не були, а великий Сталін знає Вас! Пам'ятає про Вас! Піклується про Вас!» [11, с. 118], як зазначив Анрі Барбюс у своїх спогадах, що їх за наказом керівництва з пропагандистською метою читає для широкої аудиторії Маруся Ромашко. Отже, в *тотальному страху бути запідозреним* перебуває вся країна, тому й приховують головні герої твору свої почуття, минуле, причетність до визвольних змагань, відомості про батьків. Письменниця детально, як психолог, описує страх, ніби досліджуючи людську природу в моменти випробувань. Слушною є думка Г. Ващенка про те, що «роман дає багато цінного матеріалу для психолога, особливо в галузі психології почуттів. Всі відтінки страху, вплив його на волю й мислення людини, а також на її фізіологічний стан подані в романі з великою майстерністю і повною відповідністю дійсності» [3, с. 20].

Система, яка породжує страх і множить його в суспільстві, представлена у творі начальником спецсектору садистом Яковом Брухом, який має відразливу зовнішність, характеризується жорстокістю, застосовує різноманітні прийоми тиску на підопічних. Його прізвище асоціюється з брутальністю – непридатними для використання металевими виробами, відходами, які втратили свою вартість через тривале використання чи брак. У творі наголошено, що він хворий на сухоти й скрізь розпльовує своє харкотиння – «в очоленій ним установі, в обкомі партії, в помешканнях знайомих, у театрі, на вулицях і в парках, де граються діти... Скрізь!» [11, с. 14]. Брух розкладається зсередини. Цей ревнощий декларант і практик тоталітарної ідеології, «кому довіряє партія Леніна-Сталіна» [11, с. 17], має спотворену картину світосприймання, він не здатний продукувати гармонійне, красиве, добре. «Це ніби малий Сталін, втілення страшної більшовицької системи, що спрямована на опанування цілого світу і перетворення його на страшний концентраційний табір», – зауважує Г. Ващенко [3, с.10]. Не випадково

авторка порівнює його з драконом, що розкидав свої щупальця і шукає жертву, аби знищити. Авторка подає у тексті важливі пояснення: «Брух – втілення певної системи і Брух дракон... Пекуча ненависть мільйонів до Бруха-дракона» [11, с. 14]. Образи Загірного, директора тресту Краснофа, директора заводу Федора Івановича, який доніс НКВД на свою дружину, яка в під час голоду нагодувала вдома односельців, колишньої дружини Мещерського, котра з вигоди одружилася з лікарем, доносить на Мещерського, згодом стає співробітницею НКВД (як і багато інших персонажів, що працюють на каральні органи) доповнюють уявлення про посіпак Бруха. Ця система контролює талант, особисте життя, показники праці, міжособисті взаємини, захоплення, бо «соціалізм – це облік» [1, с. 176], методично знищує людей, принижує їхню гідність, порушує права, деморалізує і гвалтує, замовчує трагічні сторінки історії України (яскравий приклад – збори колективу інженерно-технічного тресту, де Брух заперечує голод і численні смерті в Україні). Тут не можна чесно й відкрито говорити про наболіле, важливе, болюче. «...Ні сьогодні, ні завтра, ні через рік сказати вголос не можна. Ні сказати, ні написати, ні надрукувати!» [11, с. 31–32], – констатує Павло Мещерський і додає: «...ввесь СССР здавався мені величезною божевільнею, де психіатрами працюють брухи...» [11, с. 35].

Страх у романі постає як багатосмислова структура, що представлена за допомогою численних фізіологічних маркерів. Скажімо, потрапивши в кабінет начальника спецсектору Якова Бруха, «Маруся не заперечувала. Вона розгублено мовчала, спазматично ковтаючи слину... О, як же сухо в горлі, аж болить!» [1, с. 86]. Показово є реакція тіла Мещерського на грюкіт у двері його помешкання, коли герой боїться арешту: «Двері тремтіли від стукоту, а я ковтав пересохлим горлом власну слину і не попадав рукою в рукав... З рішучістю крайньої розпуки я відчинив двері...» [1, с. 54]. А побачивши на вулиці «чорного ворона», «гаряча хвиля крові...ударил мене в скроні» [1, с.120], – описує свій стан Павло. Страх переслідує героїв і вдень, і вночі, вони живуть із ним постійно. «Цей неймовірний страх з великою майстерністю і глибоким розумінням психіки людини описує авторка у своєму романі. І коли читаєш сторінки роману з описами безсонних ночей під впливом страху, мимоволі приходиш до думки, що життя тварин в СССР щасливіше, ніж життя людини», – зауважує Г. Ващенко [3, с. 9].

Страх у романі Олени Звичайної має свої звуки, серед яких – гуркіт «чорних воронів», надиривний дзенькіт трамвайного дзвінка і тиша, що нависає хмарою, тиша, що непокоїть, тривожить, насторожує, панує і гнобить, як-от на зборах колективу: «Чути, як прочищає собі носа Брухів заступник, як шелестить папером секретарка <...> І знову павза. І знову тиша. Тільки на цей раз вона ще глибша, густіша, нашпорошеніша. Вона гнобить тасмницею не сказаного ще слова» [1, с. 142]. Страх має свої кольори: «сірі, одноманітні, убогі, насичені працею, злиднями та млісним очікуванням біди» [1, с. 91] дні, сірі оселі й робочі місця,

де живуть і працюють люди, яким треба бути непоміченими. Така сірість доповнює уявлення про психологічний стан людини в тоталітарній системі: «Сіра стіна сусіднього будинку присунулась і стала зовсім щільно біля самого вікна, заглядаючи мені (Павлові Мещерському. – Л. Г.) в саму душу. Та стіна здавалась мені чорною, як дно глибокої, щойно викопаної могили» [11, с. 13]. Проте на демонстраціях пломеніють кумачеві стяги і транспаранти з агітаційними брехливими гаслами. Характерними строгими кольорами (що на них неодноразово наголошує авторка) представлений одяг та зовнішність Марусі Ромашко: «Вся в чорнім, з білим комірцем довкола молочного-білої шиї, із сивом руського волосся довкола суворого, неначе з мармуру вирізьбленого личка» [1, с. 96]. Як у житті: або чорне, або біле, коли щирість і талант героїні захований від чужого ока. В портретному описі героїні ідеться не лише про бездоганні контури «неначе з мармуру... личка» – так підтекстово прочитується блідість та виснаженість героїні страхом.

Постійне перебування в токсичній атмосфері радянської системи з доносами, підозрами, переслідуваннями, допитами, обшуками дестабілізує енергетичні ресурси людини, завдає нищівної травми, несе загрозу існуванню організму. «Ота пробіна (травма – Л. Г.) завдає індивіду боду та страждання (психічного, а частково й фізичного), які радикально загрожують його психічній інтегрованості» [7, с. 15]. Як засвідчує роман Олени Звичайної, лише сміливі й відчайдушні намагаються боротися з мікробами страху, протистояти у нерівному змаганні з нищівною тоталітарною силою. У романі страх в організмі людини описано на фізіологічному рівні – огидний дракон в'їдається в тіло людини гострими щупальцями, витягає червоні тільця, а натомість наповнює їх рідиною своїх відходів – «слизавою блідо-жовтою лімфою» [1, с. 120]. Прикметно, що колір і консистенція лімфи схожі на харкотиння Бруха-дракона.

Постійний страх арешту змушує Павла Мещерського переглянути свої можливості й почати захищати себе. Герой вчить свій організм долати страх, налаштовує внутрішні структури, усе своє тіло на подолання страху: «Шаленим гоном текла кров у моїх застоєних від довгої нерухомості жилах. Ці червоні тільця моєї крові, подолавши останній спротив жалюгідних мікробів страху, святкували першу – справді велику перемогу... Я НЕ БОЮСЯ НІЧОГО Й НІКОГО (тут і далі в цитаті курсив Олени Звичайної. – Л. Г.), і мені байдуже було до того, що буде зі мною завтра. Я знайшов себе. Я був знову я і, зціпивши зуби й кулаки, був готовий до бою» [1, с. 155–156]. Такі спроби тіла Павло намагається розвивати, щоб постійно себе тримати в *тонусі нестраху* і бути активним та сміливим у чині, в думках, у змаганні за свою ідентичність, у навчанні такому спротиву інших. Це активний чин виходу з мовчання, що свідчить про усвідомлення нищівної ролі травми та бажання долати насильство. Варто зауважити ще один вияв спротиву Мещерського – сарказм, що його він застосовує, скажімо, в розмові з Бруховою помічницею Серафимою, і який слушно потрактову-

вати як приховану ворожість, пасивну форму агресії по відношенню до системи. Вдається до сарказму й Олена Звичайна, щоб увиразнити глибину рабського становища людини в підсоветській Україні. Яскравий приклад – епізод із Федьком Хамулою під час агітаційної зустрічі у бараці 23.

Образи Марусі й Павла доповнюють систему стоїчних образів української літератури (представлених творами Івана Багряного, М. Осадчого та ін.), художньо презентують важливий для майбутніх поколінь досвід протистояння імперській системі, адже «Страх» Олени Звичайної – це роман-попередження, він, як зазначило видавництво у 1958 році, «в такій же мірі протикомуністичний, як і протимосковський, і в умовах сучасної боротьби двох світів він... буде засторогою для всіх тих, які, знаючи комунізм і Москву лише здалеку, схильні їх ідеалізувати» [11, с. 415]. Описані події з життя українців періоду «ежовщини» є ніби своєрідною ілюстрованою відповіддю-поясненням Олени Звичайної на лист-памфлет «Чому я не хочу вертатись до СРСР» (1946) Івана Багряного.

Висновки. У романі «Страх» Олена Звичайна пано-рамно відтворює правдиву картину життя в підсоветській Україні. Страх у романі постає як сюжетотворчий

компонент, психологічний стан (головних і другорядних героїв, колективу й суспільства), інструмент, що характеризує тоталітарну систему, яка нищить людей. Частотність художньої презентації страху на проблемно-тематичному, сюжетотворчому, характеротворчому рівнях твору є однією з прикметних ознак стильової специфіки роману, що увиразнює ідеї про тотальний страх суспільства, повний контроль над людьми. Образи головних героїв – Марусі Ромашко та Павла Мещерського – декларують ідею спротиву, обирають шлях подолання страху. Означені у статті аспекти текстуального вивчення страху потребують ширшого вивчення на матеріалі інших творів Олени Звичайної, що сприятиме узагальненню ідей, поглядів, концепцій, важливих для глибокого й системного студіювання художніх текстів.

Конфлікт інтересів: автор є членом редакційної колегії журналу. Для забезпечення незалежності редакційного процесу рукопис розглядався редактором, який не мав конфлікту інтересів з автором. Автор не брав участі у відборі рецензентів, процесі рецензування та прийнятті рішення щодо публікації статті. Рукопис пройшов стандартну процедуру подвійного сліпого рецензування.

Література:

1. Звичайна Олена. Страх: роман: у 2-х т. Т. 1. Лондон: Українська видавнича спілка, 1957. 360 с.
2. Білик Л. Та, що страшно писала про страх. URL: <https://surl.li/swcpia>
3. Ващенко Г. Передмова. *Звичайна Олена. Страх*: роман у 2-х т. Т. 1. Лондон, Українська видавнича спілка, 1957. С. 5–20.
4. Супрун В. М. Роман «Страх» Олени Звичайної: любов в екстремумі тоталітарної доби. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 40. С. 92–96. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.40.1.22>
5. Демська-Будзуляк Л. Літературна репрезентація страху у дискурсі повсякденності радянської України 1930-х років (на прикладі роману «Страх» Олени Звичайної). *Сучасні літературознавчі студії*. 2021. № 18. URL: <https://surl.li/dfkpdu>
6. Бойко О. Формування та функціонування образу тоталітарної системи в романі Олени Звичайної «Страх». *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Вип. 44. Т. 2. С. 186–191. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.44.2.31>
7. Матусяк А. Вийти з мовчання. Деколоніальні змагання української культури та літератури ХХІ століття з посттоталітарною травмою. Львів: ЛА «Піраміда», 2020. 308 с.
8. Мацієвська В. Типи страху в ліриці Василя Пачовського. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20201017-tipi-strahu-v-lirici-vasilya-pachovskogo>
9. Павлюк І. Топос страху в текстах українських поетів (від Івана Франка до Тараса Матвіїв). *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. 2026. Вип. 27. С. 38–48. URL: <https://doi.org/10.28925/2412-2475.2026.27.4>
10. Ханас У. Екзистенціал страху в творчості Михайла Коцюбинського. *Вісник Львів. ун-т. Серія філос.* 2009. Вип. 12. С. 170–177.
11. Звичайна Олена. Страх: роман: у 2-х т. Т. 2. Лондон: Українська видавнича спілка, 1958. 420 с.

References:

1. Zvychaina, Olena (1957). Strakh [Fear]. Vol. 1. London: Ukrainian Publishing Union, 360 p. [in Ukrainian].
2. Bilyk, L. (n.d.). Ta, shcho strashno pysala pro strakh [The One Who Wrote Terribly About Fear]. Retrieved from: <https://surl.li/swcpia> [in Ukrainian].
3. Vashchenko, H. (1957). Peredmov [Foreword]. In *Zvychaina Olena. Fear*. Vol. 1. London: Ukrainian Publishing Union, p. 5–20 [in Ukrainian].
4. Suprun, V. M. (2019). Roman «Strakh» Oleny Zvychainoi: liubov v ekstremumi totalitarnoi doby [The Novel “Fear” by Olena Zhychayna: Love in the Extreme of the Totalitarian Age]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Philology]*, 40, 92–96. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.40.1.22> [in Ukrainian].
5. Demska-Budzuliak, L. (2021). Literaturna reprezentatsiia strakh u dyskursi povsiakdennosti radianskoi Ukrainy 1930-kh rokiv (na prykladi romanu «Strakh» Oleny Zvychainoi) [Literary representation of fear in the discourse of everyday life in Soviet Ukraine in the 1930s (on the example of the novel "Fear" by Olena Zhytsynka)]. *Suchasni literaturoznavchi studii [Modern Literary Studies]*, 18. Retrieved from: <https://surl.li/dfkpdu> [in Ukrainian].

6. Boiko, O. (2025). Formuvannia ta funktsionuvannia obrazu totalitarnoi systemy v romani Oleny Zvychainoi «Strakh» [Formation and functioning of the image of the totalitarian system in Olena Zhytsynka's novel "Fear"]. *Zakarpatski filolohichni studii [Transcarpathian Philological Studies]*, 44(2), 186-191. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.44.2.31> [in Ukrainian].
7. Matusiak, A. (2020). Vyity z movchannia. Dekolonialni zmahannia ukraïnskoi kultury ta literatury XXI stolittia z posttotalitarnoiu travmoiu [Breaking out of silence. Decolonial competitions of Ukrainian culture and literature of the 21st century with post-totalitarian trauma]. Lviv : LA "Pyramida", 308 p. [in Ukrainian].
8. Matsiievska, V. (n.d.). Typy strakhu v lirytsi Vasylia Pachovskoho [Types of Fear in Vasyl Pachovsky's Lyrics]. Retrieved from: <https://md-eksperiment.org/post/20201017-tipi-strahu-v-lirici-vasilya-pachovskogo> [in Ukrainian].
9. Pavliuk, I. (2026). Topos strakhu v tekstakh ukraïnskykh poetiv (vid Ivana Franka do Tarasa Matviïva) [Topos of Fear in the Texts of Ukrainian Poets (from Ivan Franko to Taras Matveyev)] *Literaturnyi protses: metodolohiia, imena, tendentsii [Literary Process: Methodology, Names, Trends]* 27, 38–48. <https://doi.org/10.28925/2412-2475.2026.27.4> [in Ukrainian].
10. Khanas, U. (2009). Ekzystentsial strakhu v tvorchosti Mykhaila Kotsiubynskoho [Existential Fear in the Works of Mykhailo Kotsiubynsky]. *Visnyk Lviv. un-t. Serii filosof. [Visnyk Lviv. Univ. Philosophical Series]*, 12, 170–177 [in Ukrainian].
11. Zvychaina, Olena (1958). *Strakh [Fear]*. Vol. 2. London: Ukrainian Publishing Union, 420 p. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 07.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.09.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

